

1. Uluslararası
Ahilik Kültürü ve Kırşehir
Sempozyumu

The 1st International Symposium
on Culture of Akhism and Kirsehir

15-17 EKİM | OCTOBER 2008 KIRŞEHİR
- BİLDİRİLER -
Cilt I

Kırşehir, Eylül 2011

İSTANBUL OKMEYDANI
TEKKESİ VAKFI'NIN
1831 YILI MUHASEBESİ

THE ACCOUNTING OF
ISTANBUL OKMEYDANI LODGE
FOUNDATION IN 1831

Prof. Dr. Özbay GÜVEN
Gazi Üniversitesi
Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu
ozbay@gazi.edu.tr

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde, İstanbul Okmeydanı dışında, diğer Osmanlı kentlerinde de Okmeydanları bulunmaktaydı. Fakat bunların birer vakıf kurumu olduklarına dair bir kayda rastlanılmamaktadır. Okmeydanı ve Tekke'nin yönetiminden sorumlu olan en yetkili kişiye "Şeyhü'l-Meydan" denilmektedir. Tekke ve meydan, şeyhin başkanlığında bir heyet tarafından yönetilirdi. Okmeydanı Vakfı tarafından "Okçular Şeyhi"ne ve bazı hizmetlilere maaş ödendiği gibi Vakfın gelirleri de vakıf kayıtlarına işlenmektedir. Osmanlı Devlet geleneğinde okçuluk sporu kurumsallaştırılarak himaye edilmiş, gelenekler korunmuş ve Vakfın gelir giderleri de Devlet tarafından denetlenerek incelenmiştir. Osmanlı Sultanları yıllık Vakıf gelirlerinden Okmeydanı'na gelir bağlatmışlardır. Mevcût bilgilere göre Okmeydanı Vakfı'nın gelir kaynakları hakkında Sultan IV. Mehmet devrine kadar herhangi bir resmî belgeye rastlanılmamaktadır.

Bu bildiriye; İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın 1831 yılına dair muhasebesi Osmanlı Arşivi'nden elde edilen belgedeki verilere dayanarak değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Okmeydanı, Tekke, Vakıf, Muhasebe

ABSTRACT

In Ottoman State, like Istanbul Okmeydanı there're some Okmeydans (Archery Squares) in other cities. But it couldn't find any records about they were also foundations. The authorized administrative person of Okmeydanı and foundation is called as "şeyhu'l-Meydan - Sheik of Square" Lodge and square were administrated by a council in the leading of a sheik. The incomes were recorded to foundation's records and also "Okçular şeyhi (Archers Sheik)" and some servants were being salaried by the Okmeydanı Foundation. The sport of archery had become an institution, be protected and traditions kept in the Ottoman State, also all incomes and outcomes checked by the State. Otoman Sultans had granted incomes from annual foundation incomes to Okmeydanı. According to present info it couldn't find any official document about Okmeydanı Foundation's income sources till the period of Sultan IV. Mehmet.

In this paper; the Istanbul Okmeydanı Lodge Foundation's accounting of year 1831 is evaluated according to the data based on documents got from the Ottoman archive.

Keywords: Okmeydanı, Lodge, Foundation, Accounting

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde, İstanbul Okmeydanı dışında, Osmanlı kentlerinde de Okmeydanları bulunmaktaydı. Fakat bunların birer vakıf kurumu olduklarına dair bir kayda rastlanılmamaktadır. Okçuluk sporu ilk defa bir vakıfa bağlı olarak İstanbul'da Okmeydanı'nda görülmüştür. Sadece okçuluğa ayrılan bir vakıf kurumu olarak çalışan İstanbul Okmeydanı, fetihten hemen sonra, Fatih Sultan Mehmet'in emri ile kurulmuş ilk vakıftır. Bu Vakıf, gazilerin ve halkın ok atması ve toplu halde duâ etmesi amacıyla kurulmuştur. İstanbul'da ok atışları için özel bir meydan ayrılması, okçuluğa önem verildiğini göstermektedir Aynı zamanda bir duâ yeri olması ise, okçuluk sporunun dinî bağlantılarına dikkati çekmektedir.¹ İstanbul Okmeydanı'nda ok atışları Rûz-ı Hızır günü (Hızır günü/Hıdırellez) olan 6 Mayıs'ta başlar, Rûz-ı Kasım olan 8 Kasım günü sona ermektedir. Tekke şeyhi, ok atışlarının yapıldığı bu süre içerisinde Okmeydanı'ndaki Tekke'de kalmaktadır. Okmeydanı Tekkesi'nde Vakıf tarafından "Büyük Kabza" alıp sicil defterine ismini yazdıran ok atıcılarına, misafirlere ve "Müstahikkîn" (hak kazanmış) olanlara Perşembe ve Pazartesi günleri yemek verilmektedir.²

Okmeydanı ve Tekke'nin yönetiminden sorumlu olan en yetkili kişiye "Şeyhül-Meydan" denilmektedir. Tekke ve meydan, şeyhin başkanlığında bir heyet tarafından yönetilirdi. Şeyhin sağında kıdem sırasına göre, sağdan birinci "Şeyhül-Menâzil fi'l-Meydân (Menziller şeyhi), sağdan ikinci, "Şeyh-i Mütevelli-i Akça-yı Vakf-ı Nukud" denilen vakfın mütevellisi, onun altında "Menzil Sahipleri" ile "Vâcibü'r-Riâye-i Meydan" denilen "İhtiyarlar" otururdu. Şeyh bunların arasından seçilirdi. Kabza alan kemankeşler –yâni tâlib-i menzil'ler- kıdem sırası ile solda otururlar, menzil alınca, sağda "dümene" geçerlerdi. Okmeydanı'nın diğer görevlileri şunlardı: Meydan kadısı diye de anılan "nâib", hukukî anlaşmazlıklar konusunda söz sâhibi ve Galata Kadısı'nın vekilidir. "Tekyenîşîn", devamlı Tekke'de kalır; binâ ve eşyaların muhafazasından sorumludur. Şeyhin ve mütevellinin yardımcısıdır. "Meydan nakîbi" (vekilharç) yiyecek ve diğer ihtiyaçları temin etmekte olup yazıcı ile birlikte şeyhin yardımcısıdır. "Meydan imamı ve hatîbi", toplu ibâdetleri ve atışlar sırasındaki duâları yönetir. Meydan duâcıları onun emrindedirler. Yeniçeri Ağası'na bağlı olup O'nun tarafından atanan ve sayıları altıdan yirmiye kadar değişen ve meydanın güvenlik işlerinden sorumlu olan "Korucular" bulunmaktadır. Sayıları altı olan "Havacı-

¹ Ünsal Yücel (1999), *Türk Okçuluğu*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, s.57, 68.

² Atıf Kahraman (1989), *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi*, Cilt:2, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1029, Kültür Eserleri Dizisi:133, Ankara, s.92.

lar”, şahitlerle birlikte, atış sırasında “Hava yeri”nde durarak okun düştüğü yeri ve rekorları haber verirler. Ayrıca meydan kadrosunda yemek pişirmek için bir “aşçı” ve hizmetkâr da vardır.³ Okmeydanı Vakfı tarafından “Okçular Şeyhi”ne ve bazı hizmetlilere maaş ödendiği gibi Vakfın gelirleri de vakıf kayıtlarına işlenmektedir. Osmanlı Devlet geleneğinde okçuluk sporu kurumsallaştırılarak himaye edilmiş, gelenekler korunmuş ve Vakfın gelir giderleri de Devlet tarafından denetlenerek incelenmiştir.

Osmanlı Sultanları yıllık Vakıf gelirlerinden İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'na gelir bağlatmışlardır. Mevcût bilgilere göre Okmeydanı Vakfı'nın gelir kaynakları hakkında Sultan IV. Mehmet devrine kadar herhangi bir resmî belgeye rastlanılmamaktadır.⁴ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'ndan temin edilen ve şimdiye kadar yayınlanmamış son derece önemli bir belgede (Belge:1):⁵ İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın 4 Mayıs 1831-8 Kasım 1831 tarihleri arasındaki gelir-gider kalemleri kayıt edilmiştir. Bu belgede Vakfın gelirleri; devlet idarecileri ve diğer şahısların Tekke'ye yardımları ve diğer devlet gelirlerinden Tekke'ye ayrılan tahsisat ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Vakfın giderleri ise nakdî giderler olarak belirtilmiştir. Belge, bir vakıf medeniyeti olan Osmanlı Devleti'nde, okçuluk sporu için tesis edilen Okmeydanı ve Tekke'sinin bu vakıf zihniyetinin okçuluk sporuna yansımalarını göstermesi açısından son derece önemlidir.

Bu bildiriye; İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın 1831 yılına dair muhasebesi Osmanlı Arşivi'nden elde edilen belgedeki verilere dayanarak değerlendirilecektir.

ARŞİV BELGESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın 4 Mayıs 1831- 8 Kasım 1831 tarihleri arasındaki muhasebesine ait belge, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'ndan temin edilerek incelenmiştir* (Belge:1).⁶

Belge; Sultan II. Mahmud'un rekorlar kırdığı ve formunun zirvesinde olduğu döneme aittir (1831). Bu dönemde, Okmeydanı Şeyhi Üsküdarlı Mustafa Efendi olup, Okmeydanı Tekkesi'nde 30 Mayıs 1822-1839 tarihleri arasında 17

³ Yücel, a.g.e. , s.88-98.

⁴ Yücel, a.g.e. , s.85.

⁵ *Belge 1: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Nezaret Sonrası Evkaf Defterleri Kataloğu III (h.1243-1264/m.1827-1848) (EV.), No:9348, Sene: 1246. C. 2.*

* Arşiv belgesinin okunmasında katkılarından dolayı Sayın Kadir Aytaç'a ve belge üzerindeki açıklamalarından dolayı da Sayın Doç. Dr. Altan Çetin'e ve Dr. Dursun Ayan'a teşekkür ederim.

⁶ A.g.belge.

sene şeyh olarak görev yapmıştır.⁷ İstanbul Okmeydanı'nda ok atışları Rûz-ı Hızır günü 6 Mayıs'ta başlayıp Rûz-ı Kasım olan 8 Kasım'da sona erdiğinden, belgedeki 4 Mayıs 1831-8 Kasım 1831 tarihleri arasındaki dönem ok atışlarının yapıldığı dönemle örtüşmektedir. Okmeydanı Tekkesi Vakfı tarafından "Büyük Kabza" alanlara, misafirlere ve hak kazanmış olanlara Pazartesi ve Perşembe günleri yemek verildiğinden, belgede belirtilen tarihler arasında Vakıf da 50 günde çeşitli masraflar yapıldığı anlaşılmaktadır.

İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın amacı; okçuluk sporuna karşı sempati ve yardımlaşma duygusunun geliştirilmesi ve hayırlı hizmetlerde bulunmayı teşvik etmektir. Vakıf, Mahkemece tescil edilmiş olup, Vakfın muhâsibelerini görmek için mahkeme tarafından Kâtip Ahmed Efendi tayin edilmiştir. Vakfın muhasebe, hesap ve kayıtlarının düzgün tutulması için görevlendirilen Vakfın Vekil-i harcı Hüseyin Ağa 4 Mayıs 1831-Rûz-ı Hızırın başladığı günden 8 Kasım 1831 Rûz-ı Kasım'a kadar Vakfın çeşitli masraflarının muhâsibesini gösteren defteri Kâtip Ahmed Efendiye denetleme yapması için vermiştir. Belge incelendiğinde; Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın muhasebesinin tutulduğu bu defterde mâli işlemlerin belli bir plan dahilinde muhasebeleştirildiği, Vakfın aynî ve nakdî gelirlerinin açık bir şekilde isimleriyle gösterildiği ve ayrıca Vakfın gayesine ulaşmak için sahip olduklarını kiralama ve satış yoluyla da gelirler elde ettiği görülmüştür.

Bu belgede; İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın gelirlerinin üç başlık altında toplandığı görülmektedir. Bunlar; nakdî gelirler, aynî gelirler ve Sultan II. Mahmud'un ihsan buyurduğu gelirlerdir. Giderler ise nakdî giderler olarak belirtilmiştir.

İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın Gelirleri

1. Nakdî gelirler

- Devlet görevlilerinden gelen gelir kalemleri (Padişah, Padişah valideleri ve diğer devlet görevlileri).
- Gümrük gelirleri (Büyük Gümrük ve Tütün).
- Kira gelirleri (Su, menzil).
- Vakıf gelirleri (Vazîfe-i El-hâc Beşir Ağa ve El-hâc Ebûbekir Ağa Vakfı).
- Nakit para geliri.
- Diğer gelirler (Pirinç satışından).

⁷ Atıf Kahraman (1995), *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1697, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi: 27, Ankara, s.434.

2. Aynî gelirler

- Her sene Matbah-ı Amire emîninden alınıp Okmeydanı Tekkesi'nin belli günlerinde harcanan çeşitli yiyecek maddeleri.

3. Sultan II. Mahmud'un İhsan Buyurduğu Gelirler

Sultan II. Mahmud, İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'na peygamberimizin sünnetini yerine getirmek ve ihya etmek amacıyla ihsanlarda bulunmuştur.

Sultan II. Mahmud zamanında Türk spor tarihinin en parlak dönemi yaşanmıştır.⁸ Sultan II. Mahmud okçuluk sporu ile bizzat ilgilenmiş olup mükemmel ve rekortmen bir okçudur. İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'na ve okçulara ihsanlarda bulunmuş olup, 1835 yılında Mustafa Kâni Efendiye "Telhis-i Resail-i Rımat" isimli eseri yazmasını da emretmiştir. İstanbul Okmeydanı'nda 1829-1836 tarihleri arasında sekiz menzilde 14 adet menzil taşı dikmiştir. Bu diktiği menzil taşlarından yedi tanesi baş taşıdır (Tablo:1).⁹ Sultan II. Mahmud, İlk menzil taşını 44 yaşında son menzil taşını ise 51 yaşında dikmiştir. Sultan II. Mahmud, günümüzde yaşasa ve menzil okçuluğu da Olimpiyatların yarışma programında olsa idi, II. Mahmud pek çok Olimpiyata seçkin bir sporcu olarak katılabilecek durumda olabilirdi.

Tablo 1. Sultan II. Mahmud'un İstanbul Okmeydanı'nda Değişik Menzillerde Diktiği Menzil Taşları

Menzil Adı	Menzilin Havası	Atış Tarihi	Gez
Cerrah Yeri	Yıldız-Poyraz	17 Eylül 1832	1157.5 taş dikti
Yeksüvar-ı Sağır (Sala, Müderris)	Lodos	13 Eylül 1831	1127 taş dikti
Batı-Lodos (Emin) Menzili Batı	Lodos	7 Kasım 1831	1199 taş dikti
Yeksüvar-ı Sağır (Sala, Müderris)	Lodos	6 Aralık 1831	1175 taş dikti
Gündoğrusu	Gündoğrusu	1831	1215.5 baş taş dikti
Ekşi (Erkekli-Dişili)	Yıldız-Poyraz	13 Eylül 1832	1196.5 taş dikti
Cerrah Yeri Menzili	Yıldız-Poyraz	29 Eylül 1832	1172.5 taş dikti
Nakkaş Menzili	Lodos	24 Ekim 1834	1102.5 baş taş dikti
Abdullah Efendi (Dirhem)	Lodos	12 Kasım 1834	1111 baş taş dikti
Ekşi (Erkekli- Dişili)	Yıldız-Poyraz	3 Eylül 1835	1219.5 baş taş dikti
Top Yeri (Hasan Taşı)	Yıldız	14 Eylül 1835	1221 taş dikti
Cerrah Yeri	Yıldız-Poyraz	22 Ekim 1835	1184.5 baş taş dikti
Top Yeri (Hasan Taşı)	Yıldız	24 Ekim 1836	1228 baş taş dikti
Batı Lodos (Emin) Menzili	Batı-Lodos	31 Ekim 1836	1201.5 baş taş dikti

⁸ Kahraman, a.g.e., s. 253.

⁹ Kahraman, a.g.e., s.253, 278, 281, 285, 288, 290, 291, 300, 308, 310, 324, 325, 341.

İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın Nakdî Giderleri

İstanbul Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın giderlerine bakıldığında bunlar aşağıdaki başlıklar altında verilebilir:

- Yiyecek ve içecekler (Süt, baharat, bal, şeker, patlıcan, bamya, enginar, yaş üzüm, kuru üzüm, koyun ve kuzu eti, zeytinyağı, macun, kahve, ekmek).
- Sarf malzemesi (Odun, hasır, kalay, tulumbanın tamiri , öd ağacı , süpürge, sabun, kömür ekmek nakliyesi).
- Tabla koşusu.
- Tekke Personeli'nin giderleri (Tekke Şeyhi, Tekke Çalışanları ve Muhasebecisi).
- Kaydiye.

1831 yılındaki belgeye göre Okmeydanı Tekkesi'nin gelir ve giderlerinin hesabı deftere yapıldığında; gelirin 3285 kuruş , giderin 2504 kuruş olduğu ve kesede de 781 kuruş para kaldığı görülmüştür. Okmeydanı Tekkesi'nin bir önceki yıla ait gelir ve giderleri incelendiğinde; gelirin 3161 kuruş, giderin 2361 kuruş olduğu ve kesede de 800 kuruş kaldığı görülmüş olup, bu hesaplar yazılı olarak Kasımpaşa Mahkemesi Naibi Mehmet Arif'e bildirilmiştir. Buna göre Okmeydanı Tekkesi'nin 1831 yılındaki muhasebesi bir önceki muhasebeye göre karşılaştırıldığında, 1831 yılındaki gelirlerde 124 kuruşluk bir artış olurken ve giderler de 143 kuruşluk bir artış olmuştur. Sultan II. Mahmud'un 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasından sonra diğer tekkeleri ihya etmesinin yanı sıra Okmeydanı Tekkesi Vakfı'na da önem verdiği hem gelirlerin artmasından, hem de Sultanın yaptığı aynî yardımlardan anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı Devlet geleneğinde okçuluk sporu kurumlaştırılarak himaye edilmiş, gelenekler korunmuş, okçuluk sporuna karşı yardımlaşma duygusunun geliştirilmesi ve hayırlı hizmetlerde bulunmayı teşvik etmek amacıyla da İstanbul Okmeydanı Tekkesi'nde bir Vakıf kurulmuştur. Osmanlı Sultanları, devlet idarecileri ve okçuluğa meraklı kişiler yıllık Vakıf gelirlerinden Okmeydanı Vakfı'na gelirler bağlatmışlar, yardımlarda ve bağışlarda bulunmuşlardır. Vakfın gelir giderleri de Devlet tarafından denetlenerek incelenmiştir. Okmeydanı Tekkesi Vakfı'nın 4 Mayıs 1831- 8 Kasım 1831 tarihleri arasındaki döneme ait muhasebesinin tutulduğu belgede, mâli işlemlerin belli bir plan dahilinde muhasebeleştirildiği, Vakfın aynî ve nakdî gelirlerinin açık bir şekilde isimleriyle gösterildiği ve Vakfın gayesine ulaşmak için sahip olduklarını kiralama ve satış yoluyla da gelirler elde ettiği görülmüştür. Bir vakıf medeniyeti olan Osmanlı

Devleti'nde, okçuluk sporu için tesis edilen Okmeydanı ve Tekke'sinin bu vakıf zihniyetinin okçuluk sporuna yansımaları göstermesi açısından son derece önemlidir. Okçuluk bir spor geleneği olmakla beraber, bir meslek bilinci ve beraberinde, ok ve yay yapımı gibi meslek gruplarının işbirliği ve sürekliliğini sağlamıştır. Bu meslek geleneğinin geri planında Türk imalat ve ticaret geleneği vardır. Ahilik de bu anlamda önemlidir.

KAYNAKÇA

BOA, Nezaret Sonrası Evkaf Defterleri Kataloğu III (h.1243-1264/m.1827-1848) (EV.), No:9348, Sene: 1246. C. 2.

Kahraman, Atıf (1989), *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi*, Cilt:2, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1029, Kültür Eserleri Dizisi:133, Ankara, s.92.

Kahraman, Atıf (1995), *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1697, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi: 27, Ankara.

Yücel, Ünsal, (1999), *Türk Okçuluğu*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.